БОГОСЛОВЉЕ 84/2 (2025) 5–21 Оригинални научни рад

Златко Матић

Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
zmatic@bfspc.bg.ac.rs

DOI: https://doi.org/10.18485/bogoslovlje.2025.84.2.1
https://orcid.org/0000-0002-3104-0975
УДК: 27-722.4-1
27-558.5

ПРИМЉЕНО: 19.7.2025.
ОДОБРЕНО: 15.8.2025.

„Сви поштујте ђаконе, као Исуса Христа". Ђаконска служба данас: увод у проблематику

Сажетак: Фокус истраживања представља питање порекла, изворних прерогатива, права и обавеза ђакона у Цркви. У том контексту, након уводних напомена, први део рада обухвата анализу ђаконске службе у раним сведочанствима Цркве, нарочито у два извора, писмима Светог Игнатија Антиохијског и ранохришћанском делу *Didascalia Apostolorum*. Након тога, аутор указује на најраније молитве хиротоније ђакона, нарочито у другом ранохришћанском трактату, *Апостолском предању* Светог Ипполита Римског, у циљу утврђивања суштинских момената ове службе. На тим основама успоставиће се упореднобогословска анализа службе ђакона у раном периоду и у савременој православној еклисиологији. Сви елементи истраживања позивају на даљу анализу озбиљног еклисиолошког питања: да ли знамо ко су ђакони и шта се од њих очекује. ► *Кључне речи:* ђаконска служба, Свети Игнатије Антиохијски, *Didascalia Apostolorum*, *Апостолско предање*, епископ, ранохришћанска еклисиологија, савремена православна еклисиологија.

Увод

Црква је богослужбена заједница носилаца четири конкретне службе: епископске, свештеничке, ђаконске и лаичке. Од најранијих времена Цркве, већ од првог века, налазимо сведочанства о томе *које* службе чине Цркву. Након неких елементарних претпоставки Светог Писма Новог Завета, много конкретније Свети Игнатије, епископ антиохијски, у једном свом писму говори:

> „Сви поштујте ђаконе, […] и епископа и […] презвитере; без ових се Црква не назива [без њих нема Цркве]".[1]

[1] Уп. Свети Игнатије Антиохијски, *Тралијанцима* 3, 1 (SC 10: 112).

На основу Игнатијевог опуса, јасно је да се подразумева постојање базичне службе, из које се бирају све остале, а то је лаичка, служба крштених људи, народа Божјег. Ову поставку из првог века потврђује и богословље нашег времена. Тако је митрополит пергамски Јован (Зизијулас), пишући лему „Православље" за *Енциклопедију 20. века*, на самом почетку поставио темељну претпоставку:

> „Језгро организације Православне Цркве чини заједница крштених хришћана предвођена епископом, који је окружен колегијумом презвитера и коме помажу ђакони. Само та потпуно развијена структура заслужује, према Игнатију Антиохијском, назив Црква, и то првенствено зато што је таква структура неопходна за вршење Евхаристије, у којој се открива и у потпуности остварује Црква Божја".[2]

Од епохе протестантске реформације питања порекла, врста, броја и, уопште, потребе црквених служби, произашла из критике Светог Предања, апостолске сукцесије и ауторитета, добијају на важности. С просветитељством, надаље, проблематика се заоштрава, тако да прво постављено питање прераста у отворену супротстављеност: историјска визија порекла служби поставља се насупрот догматској. Идеја водиља протестантског Запада је дисконтинуитет између новозаветног „харизматског" приступа службама и постапостолског „институционализма". Реакције Римокатоличке Цркве путем Тридентског сабора (1545–1563) и екстремног антимодернизма (XIX век и прва половина XX века)[3] бивају уравнотежене Другим ватиканским концилом, што доводи до делимичног прихватања историјско-критичке методе и у проучавању служби ране Цркве и њиховог развоја. У том контексту, анализа светоотачких извора постаје примарна методолошка перспектива у проучавању темељних категорија црквеног живота, па тиме и еклисијалних служби. Будући да се ова западна проблематика врло често намеће и хришћанском православном Истоку, потребно је, особито у епохи која негира служење или било какав ауторитет, потврдити црквену предањску теологију служби.

У овом истраживању посебну богословску пажњу усмерићемо на ђаконску службу. Покушаћемо да одговоримо на питање порекла и изворних прерогатива, права и обавеза ђакона у Цркви, на основу неких раних сведочанстава Отаца и учитељства Цркве. Представићемо, најпре, описе ђакона из два извора, писама Светог Игнатија Богоносца и ранохришћанског трактата *Didascalia apostolorum*. Избор репрезентативних текстова није случајан. Желимо, наиме, да покажемо како баш поменута дела садрже врло значајне

[2] Јован Зизјулас, *Православље* (Београд, 2003), 20.

[3] Уп. наш рад: Златко Матић, „Фундаменталистичке тенденције у енциклици *Quanta cura*", *Теме* 38, № 2 (2014): 855–876.

елементе суштинских описа ђаконске службе, од којих су неки током историје скрајнути.[4] Након тога, указаћемо на најраније молитве хиротоније ђакона, што би такође требало да допринесе потврди наших ставова о томе који су есенцијални сегменти ђаконског служења. Након тога, селимо се у наше време и упоређујемо раније стање и нашу црквену реалност. На крају извлачимо неке закључке, који треба да буду увод у даљу анализу и путеве истраживања озбиљног питања: знамо ли ко су ђакони и шта се од њих очекује?

1. Ђакони: најранија отачка сведочанства

„Сви поштујте *ђаконе*, као Исуса Христа…"[5]

Навод из посланице Тралијанцима Светог Игнатија којим смо отворили ово истраживање у целости гласи овако:

> „Сви поштујте ђаконе, као Исуса Христа, као и епископа, који је слика (τύπον) Очева, а презвитере као сабор (συνέδριον) Божји и као скуп (σύνδεσμον) Апостолâ; без ових се Црква не назива [без њих нема Цркве]".[6]

Очигледно је да свети старац, кога воде на мучеништво у римски Колосеум, у круцијалним моментима свога живота говори о црквеним службама. Он оставља својеврсни *еклисиолошки тестамент*, аманет очувања јединства Цркве. Најпре у потпуности повезује устројство Цркве са устројством Свете Тројице, а затим прецизира типолошку (иконичну) везу конкретних служби са појединим божанским личностима. У том контексту, ђаконе, каже, треба поштовати „као Исуса Христа". Ова одредба није довољно прецизна. Шта може да значи то „као" Исуса Христа? Сâм Игнатије на другом месту додатно прецизира иконичну везу служби и прототипа, говорећи:

> „Саветујем вам да све чините под председништвом епископа, који је на месту Божјем (εἰς τόπον Θεοῦ), и презвитерâ на месту збора апостолског, и ђаконâ, мени најдражих, којима је поверена служба (διακονίαν) Исуса Христа, Који је пре векова био код Оца и на крају се јавио".[7]

Епископ је, дакле, на месту Бога Оца, свештеници на месту апостолâ, а ђакони врше службу Исуса Христа, који нам се *на крају* јавио. Очигледно, ради се о служби оваплоћеног Сина („који је пре векова био код Оца"), служби

[4] „Конститутивна улога ђакона у Литургији је скоро нестала у наше доба", констатује митрополит Јован пергамски. Уп. Јован Зизијулас, „Еклисиолошке претпоставке Свете Евхаристије", in *Евхаристија чини Цркву – Сабрана дела*, 1, прир. епископ Максим (Васиљевић) и Златко Матић (Пожаревац: Одбор за просвету и културу Епархије пожаревачко-браничевске, 2023), 128.

[5] Свети Игнатије Антиохијски, *Тралијанцима* 3, 1 (SC 10: 112).

[6] *Исто*.

[7] Свети Игнатије Антиохијски, *Магнежанима* 6, 1 (SC 10: 98).

страдалног Исуса Христа. Управо се тако схватају речи Јеванђеља да „Син Човечји није дошао да му служе, него да служи и да свој живот дâ у откуп за многе“ (Мт 20, 28; Мк 10, 45).[8] Служећи другима, ради њиховог спасења, Христос се појављује као први ђакон Цркве[9] и на особит начин то потврђује на Велики петак. Он постаје апсолутни прототип, узор ђаконског служења у свим вековима до свог Повратка. Зато и ђакони треба да служе, подобно Христу, све до самог негирања себе, смањивања себе (кенозе), ради других. У чему се, конкретније, састоји то служење ђакона, како се оно показује?

Подсећа нас антиохијски светитељ:

> „А треба и ђакони, који су служитељи тајни (μυστηρίων) Исуса Христа, да на сваки начин *свима* угађају. Јер нису служитељи (διάκονοι) јелима и пићима, него слуге (ὑπηρέται) Цркви Божјој. Зато треба да се чувају оптужби као од ватре“.[10]

Овде, најпре, читамо потврду малопређашњих речи да се ђакон свесно и вољно умањује да би ближњи његов растао: „А треба и ђакони […] да *на сваки начин свима* угађају“. Осим тога, посебно битно за Светог Игнатија је указивање на ђаконе као служитеље *тајни* Христових. Шта то конкретно значи? Много пре настанка и озваничења теорије „седам светих тајни“, Црква је знала и исповедала само једну, само Тајну Христову. Тајна Христова, као тајна нашег спасења, појављује се пак као Црква према једнодушном отачком сведочанству, које пратимо од апостола Павла па сигурно до XIV века. Тако, Свети Никола Кавасила, дајући опис који помало подсећа на дефиницију Цркве, каже да се она (Црква) у тајнама означава (појављује, огледа, изображава). Затим додаје: „Наиме, Тело и Крв Христова представљају свете Тајне; за Цркву, међутим, они су истинско јело и пиће“.[11] Ђакон је служитељ Цркве, евхаристијски пројављене Тајне Христове, он дели литургијску храну и пиће. Ђакони нису „служитељи јелима и пићима“, него служе када је сабрана Црква Божја, дакле, на Литургији. Митрополит пергамски Јован (Зизијулас) закључује да је дело ђакона било повезано „са заједничким трпезама, са којима се у раној Цркви повезивала и Евхаристија“.[12] То је, наравно, природни наставак апостолске намере, коју су они

[8] Мт 20, 25–28: „Тада их Исус позва к себи, па рече: Знате да владари народâ господаре њима и великаши их држе под влашћу. Али нека међу вама не буде тако. Него, ко хоће да буде велик међу вама, нека вам буде служитељ (διάκονος), и ко хоће да буде први међу вама, нека вам буде слуга (δοῦλος), баш као што ни Син Човечији није дошао да му служе, него да служи и да свој живот дâ као откупнину за многе“.

[9] Уп. Лк 22, 27: „Јер ко је већи, који седи за трпезом или који служи? Није ли онај који седи за трпезом? А ја сам међу вама као слуга (ὡς ὁ διακονῶν)“.

[10] Свети Игнатије Антиохијски, *Тралијанцима* 2, 3 (SC 10: 112).

[11] Свети Никола Кавасила, *Тумачење Свете Литургије*, 39 (SC 004: 213).

[12] Јован Зизијулас, *Јединство Цркве у Светој Евхаристији и у епископу у прва три века* (Нови Сад: Беседа, 1997), 85.

пројавили када су изабрали седморицу ђакона да служе око евхаристијске трпезе (уп. Дап 6, 1–7). Зато ђакон причешћује и присутне и оправдано одсутне. Тако Свети Јустин Мученик (половина II века) говори да свима онима који нису били на сабрању „дарови се шаљу преко ђакона".[13]

Ђакон, надаље, као епископов асистент, дели и остале дарове црквене, свакодневну храну и пиће и све остале ствари неопходне за редовни животни ток, а које се налазе у власништву Цркве. Отуда потиче и харизматска димензија ђаконског служења. Овде треба узети у обзир и ђаконско служење између два евхаристијска сабрања. Будући да су располагали храном, пићем и имовином, могли су (не)оправдано да падну под сумњу, особито у време сиромаштва, глади или других недаћа.[14] Зато се од њих тражило чисто и непорочно служење свима, свакоме према његовој потреби. Из тог разлога, „треба да се чувају оптужби као од ватре".

Свети Богоносац, надаље, често присно повезује ђаконе са собом, као епископом. Тако говори о ђакону Зотиону, као *свом* „саслужитељу",[15] све ђаконе у Смирни назива *својим* „саслужитељима",[16] баш као и оне у Филаделфији,[17] док ђаконе Цркве у Магнезији описује речима: „*мени* најдраже".[18] Одакле потиче ова посебно блиска веза епископа и ђакона? Она сигурно не може бити плод само неких емотивних веза са епископом,[19] нити последица поменутог саможртвеног етоса ђакона који би изазвао дивљење или сажаљење, јер је Игнатијева теологија дубоко тријадолошка, онтолошка. Одговор на ово питање ћемо наћи у старим молитвама рукоположења ђакона, којима ћемо се посветити након анализе још једног сведочанства о ђаконској служби.

2. Ђакони у спису *Didascalia apostolorum*

Један, у односу на Игнатијеве посланице, каснији псеудоепиграфски спис (из III века), *Didascalia apostolorum*,[20] врло опширно и чак систематично го-

[13] Свети Јустин Мученик, *Апологија прва*, 65, 5; 67, 5 (SC 507, 304, 310).

[14] Зар нам Дап 6, 1 не говоре о сличним проблемима: „… подигоше јелинисти вику на Јевреје што се њихове удовице заборављаху кад се дељаше помоћ сваки дан".

[15] Свети Игнатије Антиохијски, *Магнежанима* 2, 1 (SC 10: 94).

[16] Свети Игнатије Антиохијски, *Смирњанима* 12, 2 (SC 10: 166).

[17] Свети Игнатије Антиохијски, *Филаделфијцима* 4, 1 (SC 10: 142).

[18] Свети Игнатије Антиохијски, *Магнежанима* 6, 1 (SC 10: 98).

[19] Уп. Анастасије Салапатас, „Ђаконска служба у посланицама Игнатија Богоносца", in *Савремена православна теологија*, прир. Александар Ђаковац (Крагујевац: Каленић, 2008), 101.

[20] *Didascalia apostolorum* (у даљем тексту *DA*) или *Поука дванаесторице апостола и светих ученика нашег Спаситеља* представља анонимно канонско дело, написано на грчком, али до нас стигло у интегралном виду у верзији на сиријском језику из IV или V века. Садржи увод са садржајем и 26 параграфа у којима се говори о свим црквеним службама трећег века сиријског хришћанства.

вори о ђаконској служби.[21] У овом делу рада њему посвећујемо систематско-богословску пажњу.

Didascalia apostolorum у својој финалној редакцији отворено повезује тријаду служби свога времена, епископ – презвитери – ђакони, са најранијим периодом хришћанства и ту црквену конструкцију приписује управо апостолима. У самом тексту, ипак, не сагледава се толико чврста трипартитна визија олтарског свештенства као код Игнатија. Кључна фигура у *DA* несумњиво је епископ, али чуди чињеница да је централна оса црквеног поретка у овом спису она која повезује епископа и ђаконе, док се свештеницима придаје запажено мања пажња.

Што се тиче теме нашег истраживања, *DA* нам пружа обиље материјала. Након што лаицима представи епископа као „оца вашег после Бога", онога који их чини синовима Божјим својом светом десницом,[22] овај спис додаје и онтолошки евхаристијски опис епископа. Он је тај који „влада на месту Свемогућега" и „седи на месту Божјем".[23] Након тога, остајући у поменутом биному епископ – ђакон, текст одмах додаје: „Ђакон се, заправо, налази на месту Христовом и треба да га волите".[24] Почев од овог места, па надаље, сви описи ђакона увек су стављени у чврст однос са Христом. Када треба да добије део прилога, ђакон то добија „у част Христову".[25] Када лаик жели да тражи нешто од епископа, то треба да чини „преко ђакона", јер „нико нема приступ Господу Богу, осим преко Христа".[26] Онај који речју или делом увреди епископа, греши против Бога свемогућега, а ко каже зло против ђакона, вређа Христа.[27]

Директна иконизација налази се у 11. одељку, који носи назив „Опомена епископима и ђаконима".[28] Аутор тражи да епископи и ђакони имају исто мишљење и да сагласно воде народ, па додаје: „Потребно је, заправо, да постанете једно тело, *као Отац и Син*".[29] Овај став, заједно са следећим, додатно потврђује игнатијевску визију епископа као иконе Оца и ђакона као иконе у историји оваплоћеног Сина, Исуса Христа: „А ђакон да обавештава

[21] Користили смо једно од последњих критичких издања овог дела. V. Ragucci, „*Didascalia apostolorum*: testo siriaco, traduzione italiana, sinossi e commento sulla formazione del testo", Dissertation thesis (Alma Mater Studiorum Università di Bologna, Dottorato di ricerca in Storia: indirizzo „Studi religiosi: scienze sociali e studi storici delle religioni", 2013).

[22] *DA* 2, 33, 1. Ragucci, „*Didascalia apostolorum*: testo siriaco, traduzione italiana", 159. Прилично сигурна алузија на епископа као вршитеља Тајне Крштења.

[23] *DA* 2, 26, 4. Ragucci, „*Didascalia apostolorum*: testo siriaco, traduzione italiana", 159.

[24] *DA* 2, 26, 5. Ragucci, „*Didascalia apostolorum*: testo siriaco, traduzione italiana", 159

[25] *DA* 2, 28, 3. Ragucci, „*Didascalia apostolorum*: testo siriaco, traduzione italiana", 160.

[26] *DA* 2, 28, 6. Ragucci, „*Didascalia apostolorum*: testo siriaco, traduzione italiana", 161.

[27] *DA* 2, 31, 3. Ragucci, „*Didascalia apostolorum*: testo siriaco, traduzione italiana", 162.

[28] *DA* 2, 44, 1 – 2, 54, 4. Ragucci, „*Didascalia apostolorum*: testo siriaco, traduzione italiana", 172–178.

[29] *DA* 2, 44, 2. Ragucci, „*Didascalia apostolorum*: testo siriaco, traduzione italiana", 172.

епископа о свим стварима, *као Христос Оца*".[30] Ако тако чини, ђакон ће своме епископу бити „уши, уста, срце и душа", па ће, захваљујући њиховој једнодушности, Црква бити у миру.[31]

Из ове онтолошке претпоставке, следи прецизан опис практичне литургијске и харитативне делатности ђакона.[32] У свом опхођењу ђакони треба да опонашају свога владику; да „раде више од њега"; да не траже сумњив добитак, него да буду усрдни (вредни, марљиви) у својој служби; да делају и труде се на сваком месту где их владика пошаље, било да служе или да говоре. Овај текст предлаже да број ђакона буде *сразмеран* и *адекватан* броју верника конкретне епархије (овде немамо ограничење броја ђакона, потпуно је у власти епископа да рукоположи колико сматра да их је потребно и довољно за добро функционисање Цркве, узимајући у обзир њихове различите дарове).[33] Будући да ђакони треба да добро познају и строго разликују потребе свих чланова Цркве, и да дају одговарајућу утеху свима њима (наводе се старији људи, посебно они „који не могу да стоје на ногама", болесни), претпостављамо да је био приличан број ђакона у сваком епархијском граду. „Од вас се, ђакони, тражи да обилазите *све* потребите и да обавештавате епископа о *свима* који пате".[34] *Дидаскалија*, наравно, такође упорно подвлачи да ђакон треба да буде „спреман да послуша и потчини се свакој одредби епископа".[35] Ако тако чини, ђакон ће бити „његова [епископова] душа и његов ум и трудиће се на сваком месту и биће му послушан".[36] Зато се следеће упутство може сматрати кључним:

> „Владико и ђаконе, будите једне мисли и једног ума, будите једна душа која обитава у два тела и да знате да је служба сагласје…"[37]

Подсећајући, надаље, на речи да први треба да служи осталима, и да Син Човечји није дошао да му служе, него да би служио и дао живот за многе (уп. Мт 20, 28), додаје се у истом спису:

> „Тако и ви ђакони треба да радите у својој служби, ако сте положили живот свој за своју браћу".[38]

Осим позивања на Јеванђеље, додаје се и старозаветни мотив Исаијиног страдалног слуге, чеда Божјег (*eved JHWH*), који „оправдава многе" и носи

[30] *DA* 2, 44, 3. Ragucci, „*Didascalia apostolorum*: testo siriaco, traduzione italiana", 172.
[31] *DA* 2, 44, 4. Ragucci, „*Didascalia apostolorum*: testo siriaco, traduzione italiana", 172.
[32] Уп. 16. поглавље у: *DA* 3, 12 – 3, 13. Ragucci, „*Didascalia apostolorum*: testo siriaco, traduzione italiana", 196–198.
[33] Касније ће Римска Црква, по угледу на Дап 6, 1–7, ограничити број ђакона на седам.
[34] *DA* 3, 13, 7. Ragucci, „*Didascalia apostolorum*: testo siriaco, traduzione italiana", 198.
[35] *DA* 3, 13, 1. Ragucci, „*Didascalia apostolorum*: testo siriaco, traduzione italiana", 197.
[36] *DA* 3, 13, 7. Ragucci, „*Didascalia apostolorum*: testo siriaco, traduzione italiana", 198.
[37] *DA* 3, 13, 2. Ragucci, „*Didascalia apostolorum*: testo siriaco, traduzione italiana", 197.
[38] *DA* 3, 13, 3. Ragucci, „*Didascalia apostolorum*: testo siriaco, traduzione italiana", 197.

грехе многих (уп. Ис 53). Повезаност ђаконске и Христове земаљске службе и овде је веома директно подвучена. Зато се висока потраживања од ђакона правдају његовом сличношћу са Господом неба и земље, *који је положио живот* за нас. Ако је тако, „исто то треба да чини ђакон за своју браћу, да би Христу био сличан (да би га опонашао)", јер је „титулар места Христовог", на његовом је месту.[39] Најбољу јеванђелску слику ђаконске службе овај спис налази у примеру Исусовог прања ногу ученицима након вечере (Јн 13, 4–18). Тај пример је дат свима, али се посебно позивају ђакони: „Када је тако чинио Господ, зар ћете ви, ђакони, оклевати да то учините и са болеснима и немоћнима, ви који сте делатељи истине, имајући у виду подобије Христово?"[40] Зато се ђакони позивају да служе с љубављу, „без устручавања и гунђања", да им служба буде на љубав Божју, а не на људски сентимент. Бивајући делатељи истине који су у служењу подобни Христовој жртвеној љубави – добијају велику награду: сви треба да поштују ђаконе као Исуса Христа.

3. Хиротонија ђакона некада и сада

Сада се можемо вратити одговору на питање које смо поставили на крају првог параграфа, а које се тиче блиског односа епископа и ђакона, са евхаристијске тачке гледишта.

У *Апостолском предању*, спису из III века који се приписује Светом Иполиту Римском,[41] а који описује ранохришћанску Литургију, Крштење, вечере љубави и рукоположења, читамо и опис хиротоније ђакона.[42] Након што аутор подсети да се како епископ и свештеник, тако и ђакон постављa у Дан недељни, када су *сви* сабрани на Евхаристији, подвлачи: „Тада епископ сâм полаже руке". Први закључак је јасан: ђакон се хиротонише, рукополаже. На остале служитеље, не полажу се руке,[43] „јер рукоположење се врши за клирике, за службу литургијску".[44] Ђакон је, дакле, клирик,

[39] *DA* 3, 13, 4. Ragucci, „*Didascalia apostolorum*: testo siriaco, traduzione italiana", 198.

[40] *DA* 3, 13, 5. Ragucci, „*Didascalia apostolorum*: testo siriaco, traduzione italiana", 198.

[41] Уп. Свети Иполит Римски, *Апостолско предање* 8 (SC 11: 39–139). Уп. и српски превод у: Атанасије Јевтић, *Дела апостолских ученика* (Врњачка Бања – Требиње: Братство Св. Симеона Мироточивог, 1999), 427–458.

[42] Свети Иполит Римски, *Апостолско предање* 8 (SC 11: 58). Јевтић, *Дела апостолских ученика*, 433. Такође, параграфи 24, 34. и 39. директно говоре о ђаконима. Уп. Свети Иполит Римски, *Апостолско предање* 24, 34, 39 (SC 11: 98, 116, 122). Јевтић, *Дела апостолских ученика*, 446, 452, 453.

[43] Тако, Иполит инсистира да се удовица (ђакониса), чтец, девственица или ипођакон *не* рукополажу. Свети Иполит Римски, *Апостолско предање* 11 (SC 11: 66). Јевтић, *Дела апостолских ученика*, 435.

[44] Свети Иполит Римски, *Апостолско предање* 11 (SC 11: 66). Јевтић, *Дела апостолских ученика*, 435.

који, као и епископ и свештеник, има *литургијску* службу. Осим овог увида, Иполиту је била врло важна одредба да епископ *сâм* полаже руке на ђакона, па даје и допунска објашњења: „При рукоположењу ђакона, епископ сâм ставља руке на њега, јер ђакон није постављен за свештенство, него за службу епископу, да чини оно што му овај укаже". Ђакон, иако клирик, није део презвитеријума, није у савету клира, „него служи и најављује епископу оно што је неопходно", не добија Дух презвитеријума, него „онај који му је поверен влашћу епископа".

Након објашњења места ђакона, следи молитва рукоположења. Будући саставни део Евхаристије, упућена је, свакако, Богу Оцу, нашем Творцу и Оцу Господа нашег Исуса Христа, кога је послао: „да служи по вољи" Његовој (Очевој) и да нама „открије савет" Очев, вољу и жељу Очеву. Зато епископ надаље моли Бога Оца: „Даруј Духа благодати и ревности овом слузи Твоме кога си изабрао да служи Цркви Твојој и предноси (доноси) у Твом светилишту оно што Ти је принето кроз […] Великог Свештеника […] да би, служећи у томе беспрекорно и чистога живота, задобио виши степен и хвалио Те и славио кроз Сина Твога Исуса Христа, Господа нашег".[45] Ова прастара молитва даје нам обиље података о месту и суштинској улози ђакона у Цркви.

Најчешћи мотив који се помиње у ових неколико редова свакако је служење. Ђакон је постављен „за *службу* епископу"; он „*служи* и најављује епископу оно што је неопходно"; Бог Отац шаље Христа „да *служи* по вољи" Његовој; а ђакон треба да „*служи* Цркви" Очевој; и позива се „да *служи* беспрекорно и чистога живота". Јасно је, дакле, да је ђакон, по преимућству, служитељ.

Следећи врло важан закључак јесте паралела која се намеће: Отац – Исус Христос, епископ – ђакон. Отац шаље Сина, да као оваплоћени Христос служи његовој, Очевој вољи, а исто тако епископ упућује ђакона, који се послушно повинује владичиној одлуци и вољи. Син Божји, као *историјски* Христос, открива савет, намеру, жељу Очеву, да се сви људи спасу и дођу у познање истине. Исто чини и ђакон, који иконизује Исусово историјско служење, и открива свима *савет* епископов, његову службу да сачува све оне које му је Бог поверио (уп. Јн 17, 4), да нико не погине, него да има живот вечни (уп. Јн 3, 16). Тако ђакон саслужује епископу у светом делу очувања јединства и саборности Цркве. Зато о. Георгије Флоровски каже да су ђакони „били дужни да известе епископа о свему пре његове коначне одлуке".[46]

---

[45] Свети Иполит Римски, *Апостолско предање* 8 (SC 11: 58). Јевтић, *Дела апостолских ученика*, 433.

[46] Георгије Флоровски, „Проблематика разумевања ђаконске службе у Православној Цркви", in *Свештенослужење богословље. Огледи из савремене литургијског богословља*, прир. Зоран Крстић и Србољуб Убипариповић (Крагујевац: Каленић, 2015), 49.

Испунити службу историјског, страдалног Христа могуће је само у Духу благодати и ревности. Овде је средишњи моменат: за епископа се моли „Дух владалачки (владичански), управитељски", за свештеника „Дух благодати и савета", а за ђакона „Дух благодати и ревности". *Дух ревности* је специфична одлика ђакона, онога који треба да ревнује свим својим физичким и духовним силама „да буде воља Епископа", увек и свуда, како на Евхаристији, тако и између њих. Ђакон треба да буде пример послушности, онај који први, као најближи епископу на Литургији, и каже епископу: „да буде воља твоја", „нека ми буде по речи твојој". Како је Христос Очев Амин, тако је ђакон владичин Амин. Он је личност која испуњава вољу епископа, сасвим смирено, слободно и ревносно. Додајемо: испуњава је из љубави, онако како то чини Син Божји у односу на Оца, а то значи – у апсолутном, потпуном виду. Апсолутна послушност искључује било какву препреку на путу испуњавања воље другога. Посебно таква есхатолошка послушност искључује разум, *логичко преиспитивање благослова*, *рационалну процену онога што епископ благосиља, одлучује*, јер тада човек, заправо, својим индивидуалним и гордим разумом, каже: „Да буде воља моја" и не носи више Дух Христа, него антихриста, не више дух ревности, него злодух гордости.

Ђакон служи Цркви Божјој, Цркви Бога Оца (Свете Тројице), и то, превасходно, на Литургији. Тако се разумеју речи да ђакон има везе са евхаристијским приносом, светилиштем Очевим и са личношћу и службом Великог Свештеника, епископа. Ђакон доноси и односи принос, односно приноси епископу изабране делове народног приноса и предаје му их у руке. Владика пак прима предложене Дарове, касније их, током Литургије, освећује и опет их, преко ђакона, враћа народу, као Свето Причешће. Зато сматрамо да је добра и исправна пракса да ђакон причешћује лаике.

Када се ово има у виду, неопходно је упутити неколико речи о савременом чину рукополагања ђакона. Молитве које епископ чита том приликом нису толико прецизне и специфичне као раније. Да ли је због тога и служба ђакона недовољно јасно артикулисана? У првој од њих, владика благодари Богу што је Он одредио који су служитељи Његови (Божји), који „служе пречистим Тајнама" Божјим. Зато и моли Бога, који рукополаже ђакона „кроз" њега (епископа), да га сачува „у свакој честитости, да има тајну вере у чистој савести". Затим додаје: „Даруј му благодат коју си подарио Стефану, Првомученику Твоме, кога си и првога призвао на дело ђаконског служења Теби".[47] У другој молитви пак призива се Бог Спаситељ наш, који је „установио закон ђаконства и Првомученика Стефана таквим показао

[47] *Чиновник архијерејског свештенослужења*, прир. епископ жички Хризостом (Столић) (Краљево: Манастир Жича, 2006), 226.

и прогласио га првим који врши дело ђакона" и све то повезује са Мк 10, 44: „Ко хоће међу вама да буде први, нека вам буде слуга (ђакон)".[48] Што се тиче врло битног момента за рану Цркву, молитве Богу Оцу за послање специфичног Духа, овде имамо уопштену прозбу да га „испуни сваком вером и љубављу и силом и освећењем", силаском Светог Духа. Једино конкретније назначење имамо у поређењу ђакона са Светим Стефаном, кога не назива изричито архиђаконом, али два пута га именује Првомучеником. Овде ослушкујемо ехо страдалничког служења ђакона, које је раније било повезано са Христовом историјском пасхалном службом, а сада са страдањем првог мученика за Христа васкрслог. То се још увек може повезати са првобитним иконолошким повезивањем (ђакона и историјског Исуса), али сада, рекли бисмо, тек из друге руке.[49]

4. Неколико систематскобогословских увида

Након изнетих светоотачких и литургијских претпоставки, потребно је да представимо и одређене увиде са тачке гледишта систематског богословља.

1. Будући да је рукоположење за ђакона *унутар* Евхаристије, то је ђаконска служба структурална црквена служба, служба неопходна за изградњу Цркве. Све хиротоније, тј. рукополагања за оне службе без којих нема Цркве, увек бивају у једном конкретном тренутку Свете Евхаристије, док се сва рукопроизвођења оних служби без којих Црква може да живи (тзв. хиротесије), обављају *изван*, односно *пре* Евхаристије.[50] Тако се јасније сагледава вера Цркве да су ђакони неопходни за постојање Евхаристије, а не само за њен естетски изглед. Ђаконска служба припада *esse* Цркве, а не само њеном *bene esse*.
2. Евхаристијски тренутак рукоположења ђакона указује на суштински моменат службе. Будући да се ђакон рукополаже *после* Канона Евхаристије и освећења Дарова, његова примарна служба је раздавање Дарова лаицима.
3. Бивајући икона историјског (страдалог) Христа, ђакон јасно показује да је Евхаристија икона Есхатона, Царства које не пренебрегава историју, него је преображава литургијским актом приноса. Принос иде у руке епископа, преко руку ђакона (Велики вход). На тај начин, постојање ђакона трајно спречава било који вид „тријумфалистичке" евхаристијске еклисиологије.

[48] *Чиновник архијерејскоī свештенослужења*, 227–228.

[49] Због тога и почиње повезивање ђакона са анђелима, на чему, изгледа, рана Црква није инсистирала. Весник или анђео Очев јесте *Христос*, као што је то владици ђакон, и у том правцу би се евентуално могло кретати разумевање симболике ђакон – анђео, не губећи христоцентричну визију црквених служби.

[50] Уп. Јован Зизиулас, „Света Евхаристија и Црква", in *Евхариштија чини Цркву – Сабрана дела*, 1, прир. епископ Максим (Васиљевић) и Златко Матић (Пожаревац: Одбор за просвету и културу Епархије пожаревачко-браничевске, 2023), 68–71.

Ђакон подсећа да нема Васкрса без Великог петка, али истовремено он својом службом бива и путоказ – усмерење света: ка епископу, ка Оцу.

4. Ђакон је у непосредној вези са владиком, *он је ђакон своме епископу*. Он чини да је владика близу свом народу, као и народ њему, као свом епископу и оцу, баш као што је Христос учинио све нас блиским Богу и Оцу и Оца приближио нама (уп. Јн 14, 9: „ко је видео мене, видео је Оца"). Зато се то на најјаснији начин сагледава на Евхаристији и ђаконским улажењем у олтар и излажењем из њега. Тако се ђаконско служење интегрише у кинонијску и агапијску везу епископа и локалне Цркве: ђакон је личносни *nexus amoris*, ипостасна свеза љубави народа и владике. Он конкретизује до оприсутњења љубав и бригу свога владике „за све којима је помоћ Божја потребна". У том контексту је јасно зашто стари списи говоре о ђакону као „ушима, очима, устима, срцу и души" епископа.

Из наведеног следи да треба озбиљно преиспитати праксу постојања парохијског ђакона, јер, видели смо, ђакон је уистину то само ако је поред владике. У противном је својеврсни полупоп, помоћник свештеника или административни радник црквене општине, а све то руши црквену и евхаристијску, светопредањску визију ове службе и уноси социолошке, правне, историјске (речју: пролазне) моменте у еклисиологију. Затечено еклисијално стање никада не треба револуционарно рушити, али треба на њега еволутивно деловати. У контексту нашег истраживања, конкретан предлог био би, дакле, да без преке потребе не треба даље рукополагати „парохијске" ђаконе и слати их ван катедралног града, далеко од епископа. Ову богословску препоруку, на крају, према пастирској потреби, епископи слободно примењују или не, али теолог је дужан да је саопшти и понуди на разматрање.

5. Пастирске последице: ђаконска служба данас на путу ка повратку духу ревности

У овом делу рада постављамо једно конкретно пастирско питање: зашто млади људи све ређе желе да буду ђакони? Понудићемо један могући одговор.

Дијаконија је, све време то доказујемо овим истраживањем, *служење* у правом и пуном смислу речи. Ђакон је по преимућству позван на апсолутизацију служења. Али, служити другоме данас је потпуно одбачена категорија. Идеја, а камоли пракса служења, другом човеку нестале су из савремене цивилизације. Служење је, у очима човека савремене потрошачке културе, наизглед капиталистичког моћног натчовека, идентификовано са слабошћу, деперсонализацијом, губитком идентитета. „Ја" се изједначава са индивидуалношћу, успешан је онај пред киме се дрхти, од кога се очекује

егзистенција, који је силник овога света. С друге стране, потпуно насупрот њему, стоји онај који иконизује умрлог и погребеног Бога, Творца који се спустио у смрт, стоји ђакон Цркве Божје: онај који служи, а не тражи да му служе, коме украс није гордост пролазног света, него смирење распетог Цара Славе, онај који се не дичи славом или богатством овог света, него ранама Христовим, онај који зна да су слаби, немоћни, болесни, презрени и јадни овога века Христови викари, и украс Месије, изабрани да посраме моћнике и он баш њима служи и дичи се њима и, кроз њих, својом службом. Али, они који то не виде неће у ђаконску службу или у њој бораве онолико колико *морају*, као гастарбајтери, на привременом раду, као у чекаоници за свештеничку службу, жудно чекајући да их лекар (епископ) што пре прозове у ординацију (на хиротонију за свештеника). Они пак који сагледају узвишеност ове службе не желе из ње док Црква то изричито не затражи од њих.

Али, проблем није једносмеран. Осим питања избегавања служења другоме, имамо и одавно дефинисану реалност деформисаног очинства, онога што се лакановски назива „залазак оца или испаравање оца". Тај проблем је кулминирао тако да су савремени научници дошли до питања: „Шта је остало од оца?".[51] Православна теологија инсистира на чињеници да су термини отац и син релациони, односни, да се узајамно потражују. Проблем једне стране изазива муку другог пола ове везе. Онолико колико је први проблем (избегавање служења) упућен синовима, толико је и питање пуне духовне родитељске одговорности постављен очевима. Пред епископима је изазов друге врсте: како сачувати, не симулирати, него реално очувати генерацијски јаз, губитак симболичке разлике међу генерацијама, али истовремено те разлике не претворити у поделу. Нема више оца који је некада био оваплоћење строгог Закона, нема апсолутног ауторитета (*pater familias*), нема оца нације, фирера или дучеа, потребан је отац који се ствара у односу, а не намеће својим биолошким предиспозицијама, моћи, положајем или функцијом. Испаравање оца нашег времена подудара се, тврде чак и научници нетеолози,[52] са искључењем и избегавањем љубави, као рискантне везе са другим. Зато се живот једне локалне Цркве од најранијих времена, повезује са складним *односом* оца (епископа) и његове деце (свих хришћана, а посебно смо показали то на примеру ђаконâ). Повратак Цркви као евхаристијској љубавној заједници конкретних личности васпоставио би изворну теологију служби.

[51] Уп. социолошке и психолошке моменте поменуте тематике у Masimo Rekalkati, *Šta ostaje od oca? Očinstvo u hipermodernom dobu* (Novi Sad: Akademska knjiga, 2014). Уметнички врхунски израз истог питања налазимо у Кормак Макарти, *Пут* (Београд: Контраст, 2016).

[52] Rekalkati, *Šta ostaje od oca?*, 42–43. „Испражњење, залазак, пропаст његове [очеве] симболичке функције подударају се са маргинализовањем љубавничког дискурса", *исто*, 43.

Закључак

Као што монаштво радикализује есхатолошки позив упућен свим хришћанима, тако ђаконска служба до екстремне тачке узводи крштењски призив, према коме су се сви хришћани обавезали да буду служитељи једни другима и да пристају на то да их мрзи свет, дакле, да буду прогоњене личности.

Видели смо да Свети Игнатије Антиохијски, баш као што је то случај са свим православним епископима до данашњег дана, објављује да његов архијерејски литургијски акт није изоловано дело појединца. У првом и најјаснијем виду, захваљујући ђакону, владика није сам(ац), није индивидуа. Стални евхаристијски дијалог са ђаконом пројављује епископа као корпоративну личност, изводећи га из потенцијалне опасности обредне индивидуалности. Ђакони отварају епископско служење ван олтарске преграде, преносе мисао и дело владике до свих крајева локалне Цркве, чији је он епископ. Као они који брину о свима, они и преносе потребе, жеље, молбе и молитве народне епископу. Ту је потребна *храброст* ђакона: да не дозволи епископу да слуша само лепе речи и похвале стања, да указује архијерају на проблеме епархије, да нико од њих не гура главу у песак, него да смело изложи оно што не одговара жељеном еклисијалном животу. Бити спона или мост велика је жртва, по мосту се гази, али је жртвена љубав једини начин постојања свих хришћана, а особито оних који врше ђаконску службу.

„Сви поштујте ђаконе, као Исуса Христа", јер служе, показују и оприсутњују жртвену љубав Христову према свима, чиме пак најављују да је Господ близу, веома близу и да ускоро долази.

Библиографија
Bibliography

Извори

- Јевтић, Атанасије. *Дела апостолских ученика*. Врњачка Бања – Требиње: Братство Св. Симеона Мироточивог, 1999.
- Hippolyte de Rome. *La Tradition Apostolique*. Ed. Dom B. Botte. SC 11. Paris: Les Editions du Cerf, 1984.
- Ignace D'Antioche. *Lettres – Martyre de Polycarpe*. Ed. P. Th. Camelot. SC 10. Paris: Les Editions du Cerf, 1958.
- Justin. *Apologie pour Les Chrétiens – Introduction, texte critique, traduction et notes*. Ed. Charles Munier. SC 507. Paris: Les Editions du Cerf, 2006.
- Nicolas Cabasilas. *Explication de la Divine Liturgie*. Ed. S. Salaville. SC 004. Paris: Les Editions du Cerf, 1943.

Секундарна литература

- Зизијулас, Јован. *Јединство Цркве у Светој Евхаристији и у епископу у прва три века*. Нови Сад: Беседа, 1997.
- Зизијулас, Јован. *Православље*. Београд, 2003.
- Зизијулас, Јован. „Света Евхаристија и Црква." In *Евхаристија чини Цркву – Сабрана дела*, 1. Прир. епископ Максим (Васиљевић) и Златко Матић, 57–76. Пожаревац: Одбор за просвету и културу Епархије пожаревачко-браничевске, 2023.
- Зизијулас, Јован. „Еклисиолошке претпоставке Свете Евхаристије." In *Евхаристија чини Цркву – Сабрана дела*, 1. Прир. епископ Максим (Васиљевић) и Златко Матић, 115–134. Пожаревац: Одбор за просвету и културу Епархије пожаревачко-браничевске, 2023.
- Макарти, Кормак. *Пут*. Београд: Контраст, 2016.
- Матић, Златко. „Фундаменталистичке тенденције у енциклици *Quanta cura*." *Теме* 38, № 2 (2014): 855–876.
- Салапатас, Анастасије. „Ђаконска служба у посланицама Игнатија Богоносца." In *Савремена православна теологија*. Прир. Александар Ђаковац, 97–103. Крагујевац: Каленић, 2008.
- Флоровски, Георгије. „Проблематика разумевања ђаконске службе у Православној Цркви." In *Свештенослужење богословље. Огледи из савременог литургијског богословља*. Прир. Зоран Крстић и Србољуб Убипариповић, 47–67. Крагујевац: Каленић, 2015.
- *Чиновник архијерејског свештенослужења*. Прир. епископ жички Хризостом. Краљево: Манастир Жича, 2006.

- Rekalkati, Masimo. *Šta ostaje od oca? Očinstvo u hipermodernom dobu*. Novi Sad: Akademska knjiga, 2014.

• Ragucci, V. „*Didascalia apostolorum*: testo siriaco, traduzione italiana, sinossi e commento sulla formazione del testo". Dissertation thesis. Alma Mater Studiorum Università di Bologna. Dottorato di ricerca in Storia: indirizzo „Studi religiosi: scienze sociali e studi storici delle religioni", 2013.

Zlatko Matić

University of Belgrade
Faculty of Orthodox Theology
zmatic@bfspc.bg.ac.rs

"All Honor the Deacons, as Jesus Christ." The Diaconal Ministry Today: An Introduction to the Issue

Summary: The focus of the research is the question of the origin and the inherent prerogatives, rights, and duties of deacons in the Church. In this context, after introductory remarks, the first part of the paper encompasses the analysis of the diaconal ministry in the early testimonies of the Church, particularly in the letters of Saint Ignatius of Antioch and the early Christian work *Didascalia Apostolorum*. After that, the further direction of the paper is reflected in pointing to the earliest prayers of deacon ordination, especially in the second early Christian treatise, the *Apostolic Tradition* of Saint Hippolytus of Rome, in order to highlight the essential aspects of this ministry. Based on these foundations, a comparative theological analysis of the diaconal ministry in the early period and in contemporary Orthodox ecclesiology will be established. All elements of the research lead to further analysis and guidelines for the continued study of a serious ecclesiological issue: do we know who deacons are and what is expected of them. ► *Keywords:* diaconal ministry, Saint Ignatius of Antioch, *Didascalia Apostolorum*, *Apostolic Tradition*, bishop, early Christian ecclesiology, contemporary Orthodox ecclesiology.